ALGUNES REFLEXIONS SOBRE L'HÀBITAT A BARCELONA

Anna Alabart
Jesús Vicens
(Universitat de Barcelona)

L'article, després d'exposar una sèrie de dades sobre l'habitatge, entenent per tal no solament la casa sinó totes les característiques d'aquesta (emplaçament, qualitat, nivell d'equipaments que l'envolta i grau de relació del barri on estan localitzades amb la resta de la ciutat), fa una anàlisi de la política d'habitatge que s'ha portat a Espanya i concretament a Barcelona des del 1950 fins avui. La conclusió de l'article és que no ha existit una autèntica política de l'habitatge i que això ha comportat un creixement anàrquic per a tota l'AMB, afectant especialment les classes amb menys recursos econòmics.

Introducció

Durant les darreres dècades el procés de concentració industrial a l'Estat espanyol ha donat lloc a la localització d'implantacions industrials en àrees molt determinades: Madrid, Barcelona, Bilbao. A més s'ha produït una sèrie de transformacions socials, en gran part conseqüència del procés d'urbanització que acompanya tota concentració industrial.

Entre aquestes transformacions podem incloure, per una banda, les que fan referència als moviments migratoris, despoblament de grans zones de l'Estat, essencialment rurals (Andalusia, Castella...), expansió de les ciutats industrials, desequilibris regionals, etc., temes, tots ells, objecte de nombrosos estudis sociològics i econòmics.[1] Ha mancat, en canvi, una planificació territorial que hagi concebut la planificació de l'espai a través d'uns criteris estructuradors, que hagi distribuït i integrat les funcions socials, les relacions entre la producció i el consum, que hagi aconseguit resoldre, en definitiva, els problemes que aquestes transformacions plantejaven.[2]

Per altra banda, la concentració industrial i urbana dels últims anys ha provocat un seguit de problemes, difícilment avaluables, i en conseqüència de difícil anàlisi objectiva.[3] Ens estem referint, concretament, al

1. Amando de Miguel i Jaime Martín Moreno, *La estructura social de las ciudades españolas* (Madrid: Consejo de Investigaciones Científicas, 1978); Alfonso G. Barbancho, *Disparidades regionales y ordenación del territorio* (Barcelona: Ariel, 1979), per citar solament dues obres de recent publicació.

2. Manuel Castells, *La cuestión urbana* (Madrid: SigloXXI, 1974).

3. Temes que han estat tractats, entre altres, pels següents autors: Donella H. Madows *et al.*, *Los límites del crecimiento* (México: FCE, 1972); Mario Gaviria, *Ecologismo y ordenación del territorio en España* (Madrid: Cuadernos para el Diálogo, 1976); Mario Gaviria, *Campo, urbe y espacio del ocio* (Madrid: Siglo XXI, 1971); Henri Lefebvre, *La producción del espacio* (Barcelona: Península); Henri Lefebvre, *La vida cotidiana en el mundo moderno* (Madrid: Alianza, 1973); Henri Lefebvre, *El derecho a la ciudad* (Barcelona: Península, 1978), 4a. edició; Henri Lefebvre, *Espacio y política*

deteriorament del medi ambient en les grans ciutats, a la insatisfacció de les relacions socials que comporta l'actual *vida urbana,* conseqüència en gran part de la qualitat dels habitatges dels barris de nova construcció, de la insuficiència d'equipaments i serveis collectius, de les dificultats d'accés des dels barris perifèrics a les àrees centrals de la ciutat on es localitzen, sobretot, la cultura i l'esplai.[4]

Aquesta situació ens fa pensar que s'està produint un procés de deteriorament de la *qualitat de vida,* de les condicions de vida a les ciutats. El model de creixement que s'ha adoptat suposa uns costos socials molt alts i cal dir que aquest model comença o posar-se en qüestió en enfrontarnos amb la progressiva escassetat de recursos i amb els problemes ecològics.[5]

Com diu Lefebvre, l'espai ha tingut un paper important en aquest procés de creixement. La urbanització de l'espai ha passat a ésser un camp de producció rendible per a la lògica capitalista.[6] Actualment la urbanització del sòl, la zonificació intensiva, que permet majors volums d'edificació, etc., suposa un sector força interessant on el capitalisme s'ha estès comercialitzant el producte *sòl urbà* i *metres quadrats de sostre edificats.* Aquest procés no s'ha desenvolupat pas sense friccions. La producció d'*espai urbà* comporta necessàriament enfrontaments entre les diferents fraccions del capital que intervenen, o sigui entre els diversos productors de l'espai urbà. Aquest és, pensem, un element important que condiciona tant les relacions socials com el mateix procés d'urbanització.

Efectivament, la mateixa lògica de la producció capitalista ha portat a dos efectes que incideixen negativament en les *condicions de vida* de la ciutat. En primer lloc s'han fragmentat els interessos globals del capitalisme[7] donant lloc a contradiccions considerables quant al creixement urbà. Un exemple clar el trobem en l'interès dels grans propietaris del sòl, especialment a la perifèria de la ciutat, en revalorar constantment els seus terrenys contraposant-se a la demanda de sòl urbà que requereixen les grans indústries per installar les seves factories i serveis i les infrastructures necessàries (entre les que es compten els habitatges per als seus treballadors). Aquesta fragmentació i àdhuc enfrontament d'interessos ha provocat la intervenció de l'Administració, que no ha actuat neutralment

(Barcelona: Península, 1976); A. García Barbancho, *Disparidades regionales y ordenación del territorio* (Barcelona: Ariel, 1979).

4. Mario Gaviria, *Ecologismo..., op. cit.*
5. Joan Mestre, *Medio ambiente y sociedad* (Madrid, Ayuso).
6. Henri Lefebvre, *Espacio..., op. cit.*
7. Horacio Capel, *Capitalismo y morfología urbana en España* (Barcelona: Libros de la Frontera, 1976).

sinó que en moltes ocasions ha afavorit els interessos d'una determinada fracció del capital.

No obstant això, almenys en teoria, l'Administració ha actuat com a «reguladora» de contradiccions i conflictes creats entre els diferents agents, i sobretot ha intervingut en el procés de creació de l'espai urbà per atendre les necessitats que es plantegen d'habitatge o d'equipaments collectius. La intervenció s'ha donat, fonamentalment, quan la producció d'aquests béns no ha resultat rendible per a la iniciativa privada. Cal però deixar constància de com les contradiccions capitalistes condicionen el creixement urbà, arrossegant sovint la mateixa Administració.

En segon lloc la lògica de la producció capitalista espanyola ha comportat la manca d'una planificació social de l'espai que organitzés el creixement de la ciutat. La falta de planificació es fa evident quan apareixen a la perifèria de la ciutat o dels municipis de l'àrea urbanitzacions il·legals. L'Administració ha tingut una certa tolerància respecte a aquestes urbanitzacions «pirates» que han aparegut al marge de la normativa sobre el sòl, sobrepassant els volums d'edificació permesos o canviant la qualificació del sòl; aquesta tolerància s'ha donat per la falta d'alternativa real que l'Administració podia oferir pel que fa a la construcció d'habitatges o equipaments.

La manca de planificació i les contradiccions apuntades han portat a un creixement anàrquic de la ciutat que ha repercutit negativament, en el que es refereix a la distribució de les *rendes urbanes,* sobre les classes socials pitjor situades en l'escala econòmico-social, ja que són precisament elles les que més dificultats tenen per adquirir béns de consum urbà: habitatge i equipaments collectius.[8] En el cas de Barcelona ha estat la població immigrada la més afectada; s'ha vist especialment segregada pel procés d'expansió de la ciutat, i ha hagut de col·locar-se a les zones perifèriques i sovint en «barraques».

Resumint, la realitat urbana ens porta a formular la hipòtesi que l'Administració espanyola mai no ha dut a terme una política urbana que tingués en compte els objectius socials i que això ha afectat especialment el sector habitatge sobretot a les ciutats de ràpid creixement urbà, com és Barcelona i la seva Àrea Metropolitana. En el millor dels casos s'ha donat una política de construcció massiva d'habitatges on ficar la població immigrada, però oblidant tant la qualitat de l'habitatge com la producció de béns urbans collectius. És aquí precisament on volem centrar ara la nostra anàlisi.

8. David Harvey, *Urbanismo y desigualdad social* (Madrid: Siglo XXI, 1977), pp. 71 a 78.

Dades per a l'anàlisi de l'habitatge a Barcelona

Per comprendre la política de l'habitatge desenrotllada a Barcelona i la seva Àrea Metropolitana ens caldrà examinar una sèrie d'elements:

A) On s'han anat localitzant els nous habitatges; *B) Qualitat dels habitatges* (materials utilitzats en la seva construcció, superfície de l'habitatge, serveis que tenen); *C) Equipaments collectius als barris* que acompanyen els habitatges (escoles, centres de salut, centres culturals, socials, d'esplai); *D) Accessibilitat* a la resta de la ciutat, especialment als centres de cultura i d'esplai.

A) Localització

Barcelona ha tingut des de la dècada dels anys cinquanta un fort creixement demogràfic, motivat essencialment per l'atracció d'immigrants que buscant llocs de treball arribaven a la ciutat.

Durant els anys cinquanta i principis dels seixanta aquesta immigració se situà dins el terme municipal de Barcelona, sovint ocupant els habitatges vells del centre de la ciutat —habitatges obsolets amb escassos serveis— o allotjant-se en barraques i habitatges d'autoconstrucció.[9]

L'escassa producció d'habitatges durant aquests anys va motivar forts dèficits que solament a partir dels anys seixanta van ésser parcialment corregits. No vol dir que abans no es construís, però solament es feia quan el dèficit era enormement escandalós. En aquest sentit cal citar els habitatges construïts pel Bisbat amb ocasió del Congrés Eucarístic celebrat a Barcelona el 1952 o els habitatges que l'any 1962 es van acabar de construir per resoldre el problema que la riuada d'aquell any va ocasionar.[10] Molts d'aquests habitatges van ésser construïts per l'Obra Sindical del Hogar, però la construcció d'habitatges per part d'aquest organisme va ésser realment escassa i del tot insuficient.[11]

Per donar una idea de l'evolució de l'habitatge i de la seva localització hem utilitzat les dades proporcionades per la Comissió d'Urbanisme de Barcelona perquè són les que ofereixen una sèrie més completa de dades i les que ens han merescut més fiabilitat.

9. Jordi Borja *et. al., La Gran Barcelona* (Madrid: Alberto Corazón, 1972).

10. Informe de les AA. VV. dels polígons realitzats per l'Obra Sindical del Hogar, *Dos años de lucha contra la OSH* (Barcelona, abril de 1975), p. 9.

11. Fernando Terán, *Planeamiento urbano en la España contemporánea. Historia de un proceso imposible* (Barcelona: Gustavo Gili, 1971).

TAULA 1

Habitatges existents i la seva distribució dins l'AMB

	1940	*1950*	*Δ dècada quaranta*	*%Δ*	*1960*	*Δ dècada cinquanta*	*%Δ*	*1970*	*Δ dècada seixanta*	*%Δ*
Barcelona municipi	194.020	226.720	32.700	16,9	303.450	76.730	33,8	436.000	132.550	43,7
Barcelona resta comarca	42.000	56.000	14.000	33,3	87.000	31.000	55,4	213.000	126.000	144,8
Barcelona resta de l'àrea	63.000	77.000	14.000	22,2	121.000	44.000	57,1	195.000	74.000	61,2
TOTAL	*299.020*	*359.720*	—	—	*511.450*	—	—	*84.400*	—	—

Font: Comissió d'Urbanisme de Barcelona, *Estudio sobre necesidades de vivienda en el AMB* (Madrid: CINAM).

De la taula anterior es dedueix: *a*) notable increment de la construcció d'habitatges a partir dels anys seixanta. Molts d'aquests habitatges corresponen a la política de promoció de polígons que durant aquest període es va portar;[12] *b*) el creixement de la comarca de Barcelona s'accelera a partir del 1960; l'increment d'habitatges a la comarca durant la dècada dels seixanta suposa un 144 %, és a dir, es va més que doblar durant aquests anys el nombre d'habitatges existents.

Però l'increment a la comarca va lligat amb un encara fort augment del nombre d'habitatges construïts en el terme municipal de Barcelona, si bé aquest va frenant-se progressivament. La *Taula 2* corrobora aquesta afirmació.

Efectivament, mentre en la dècada dels anys 50-60 l'increment dels habitatges va ésser d'un 42 % i la part més important d'aquest creixement es va localitzar al terme municipal de Barcelona —un 50,6 %—, en els anys seixanta l'augment de l'habitatge va ésser notablement més fort —el 65 %— i va tendir a anar-se situant a la comarca.

12. Entre aquests polígons hi ha:
Els construïts per l'OSH fins al 1967 (Font PREPOU) ... 8.565 habitatges
Els construïts del Patronat del Congrés Eucarístic fins al 1970 (Font: PREPOU) ..... 3.578 habitatges
Els construïts pel Patronato Municipal de la Vivienda fins al 1970 (Font: Memòries del Patronato Municipal de la Vivienda) ..... 16.543 habitatges

TAULA 2

Increment dels habitatges de l'AMB

Anys	*Total habitatges*	*Habitatges construïts*	*% Δ*	*% Δ que correspon a Barcelona ciutat*	*% Δ que correspon a resta comarca*	*% Δ que correspon a resta de l'àrea*	
1940	299.374						
1950	359.977	60.700	20	54	23	23	100
1960	511.473	151.730	42	50,6	20,4	29	100
1970	844.000	332.550	65	39,9	37,9	22,2	100

A partir del 1970 la tendència de les noves construccions serà la de localitzar-se a l'Àrea Metropolitana. Vegeu *Taula 3*.[13]

TAULA 3

Habitatges construïts a la província de Barcelona

Anys	*Barcelona*	*Resta comarca*	*Resta província*
1970	21.055	16.282	9.455
1971	24.213	20.819	11.583
1972	22.120	22.183	13.957
1973	20.305	23.183	22.717

Font: Delegación Provincial del Ministerio de la Vivienda.

L'any 1973, per primera vegada el nombre d'habitatges construïts a la «resta de la província» supera el de Barcelona ciutat, alhora que s'apropa als de la comarca. Aquesta tendència s'ha mantingut, si bé a partir del 1974 es produeix un descens de l'activitat constructora (*Taula 4*).[14]

13. Hem agafat les dades de la província perquè com a tendència considerem que són igualment vàlides donada la quasi coincidència entre la província i l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

14. No tots els projectes visats suposen la posterior construcció dels habitatges, però ens és útil per mesurar la tendència de l'activitat constructora. És, a més, l'única informació actualitzada que tenim sobre habitatge.

TAULA 4

Nombre de projectes visats pel Col·legi d'Arquitectes

Anys	*Habitatges protegits*	*Habitatges lliures*	*Total*
1973	27.000	54.000	81.000
1974	12.000	54.000	66.000
1975	10.451	31.526	41.977
1976	10.927	51.000	61.927
1977	14.896	27.000	41.896

Font: *Butlletí d'Estadística i Conjuntura de les Cambres Oficials de Comerç i Indústria* (Barcelona, 1978). Dades proporcionades per la D. G. del Ministerio de Obras Públicas.

Passem ara a analitzar com ha estat l'expansió dins el municipi de Barcelona (*Taula 5*).

TAULA 5

Distribució de la població de Barcelona (municipi) per districtes

Districtes	*Habitants 1965*	*Habitants 1974*	Δ *de la població*	*% d'increment*
I	90.644	77.681	— 12.963	— 16,7
II	134.618	128.296	— 6.322	— 4,9
III	129.941	143.598	13.657	10,5
IV	107.155	96.998	— 10.157	— 10,5
V	88.266	71.999	— 16.267	— 22,6
VI	93.161	90.834	— 2.327	— 2,6
VII	117.720	125.286	7.566	6,4
VIII	156.886	165.254	8.368	5,3
IX	290.625	385.251	94.626	32,6
X	149.353	172.662	23.309	15,6
XI	93.648	105.983	12.335	13,2
XII	203.585	249.934	46.349	22,8
TOTAL	*1.655.602*	*1.813.776*	*158.174*	—

Font: Padró Municipal de Barcelona.

A partir de les dades de la *Taula 5* podem veure que solament uns quants districtes de Barcelona s'han expandit. D'altres han quedat estancats o àdhuc han perdut població. El perquè d'aquest repartiment de la població s'ha de buscar en la progressiva conversió del centre de Barcelona (districtes I, II, IV, V i VI) en centre comercial i de negocis. Les classes treballadores es veuen progressivament allunyades del centre de la ciutat i enviades, pel mecanisme de mercat, als barris més allunyats. Aquesta és també l'explicació del creixement registrat en els districtes XII i IX, districtes conformats, quasi totalment, per barris de classe baixa.[15]

Dins la comarca i en la resta de l'Àrea Metropolitana de Barcelona l'expansió segueix, en certa mesura, idèntica tendència que l'apuntada per a Barcelona ciutat: les ciutats més importants perden, en termes relatius, població mentre creixen les zones situades al seu entorn (*Taula 6*).

TAULA 6

Percentatges de població de les capitals de comarca respecte al total de la població de la comarca

Comarques	*1960*	*1970*
Barcelona/Barcelonès	84,3	76,5
Vilanova/Garraf	55,0	49,3
Sabadell/Vallès Occidental	33,7	31,8
Granollers/Vallès Oriental	20,8	18,1

Resumint, dins el municipi de Barcelona s'han expandit essencialment els suburbis de característiques populars i la tendència actual és, en el conjunt de l'Àrea Metropolitana, l'accelerament de la localització de la població a la comarca i a l'Àrea.

15. Raimon Bonal, *Sòl urbà i classes socials, materials per a una política municipal* (Barcelona: Blume, 1978).

B) *Qualitat dels habitatges*

Malgrat el creixement del nombre d'habitatges que ha existit des del 1960 continua encara avui persistint un considerable dèficit d'habitatges. Segons l'esmentat estudi de CINAM el dèficit d'habitatge a Barcelona ciutat podia xifrar-se el 1970 entorn dels 85.000 habitatges.[16]

Les característiques dels habitatges existents òbviament varien molt segons la zona en la qual estan emplaçats. Així, quasi la meitat dels existents a l'Àrea Metropolitana tenen una superfície de 50 a 75 m² i la major part consten de cinc peces per habitatge. Solament a Barcelona ciutat són nombrosos els que tenen més de 7 peces (un 20 % dels construïts) i en general són habitatges vells, situats en el centre de l'urbs. A mesura que s'allunyen del centre —districtes IX i XII— va creixent l'índex d'incomoditat. Es dóna a més una forta correlació entre habitatges amb un nombre elevadíssim d'habitants i reduïda superfície i escassos o nuls serveis. (A excepció dels barris situats a la zona oest de la ciutat, és a dir, als districtes III i XI.)

És interessant citar en aquest sentit el testimoniatge dels mateixos veïns de les cases construïdes per l'Obra Sindical del Hogar, que constitueix una mostra evident de la situació de l'habitatge en els barris perifèrics: «*En el Verdún y Trinidad* —són els barris que va construir aquest organisme— *pisos de 25 m² albergan familias enteras.*»[17] No tots els pisos construïts en els barris perifèrics tenen aquestes dimensions, però són estranys els que superen els 50 m², superfície que resulta excessivament reduïda si es té en compte que les famílies espanyoles tenen de mitjana 4 membres[18] i que les que habiten aquests barris perifèrics solen ésser encara més nombroses, ja que moltes d'elles són, com ja hem dit abans, immigrants, amb pautes de comportament que donen lloc a famílies nombroses.[19]

Pel que fa al tipus de construcció, es dóna una total correlació amb les dimensions dels habitatges. Els dels barris perifèrics semblen més habitatges d'autoconstrucció vertical que cap altra cosa. Humitat, goteres, escletxes, filtracions... són característiques comunes de les construccions d'aquestes zones.

Com els mateixos veïns constaten, els habitatges manquen de l'espai

16. Estudi de CINAM, *Estudio..., op. cit.* Totes les dades sobre superfície dels habitatges també han estat tretes d'aquest estudi.
17. *Dos años de lucha contra la OSH, op. cit.*, p. 6.
18. *Font*: Year Book, 1970, ONU.
19. Amando de Miguel, *La pirámide social española* (Barcelona: Ariel, 1977), p. 35.

i de les condicions mínimes per al desenvolupament individual i familiar; són solament habitatges dormitori i així han estat concebuts.[20] La seva construcció no respon a una política que intenta resoldre el problema de l'habitatge sinó a una política que intenta amagar els casos més escandalosos. Però ens cal encara, abans d'avançar conclusions, acabar aquesta anàlisi de dades sobre l'habitatge i en aquest sentit volem fer referència al tercer dels punts que hem apuntat.

C) *Equipaments collectius dels barris*

En el capitalisme avançat es dóna cada vegada amb més intensitat la necessitat d'uns equipaments collectius. Són diverses les raons: la major qualificació que requereix la mà d'obra per inserir-se en el procés de treball; el desenvolupament dels moviments populars; l'increment de consum i la dependència d'aquest respecte al consum collectiu.

Però alhora que s'incrementen les necessitats d'equipament collectius es produeix una progressiva retirada del capital privat d'aquest sector. El motiu és la manca de rendibilitat que comporta. Ni el transport, ni l'escola, ni la sanitat... no donen beneficis suficients (quan els seus usuaris són les classes treballadores). És llavors quan l'Estat, l'Administració, s'ha de fer càrrec d'aquestes necessitats.

La intervenció de l'Administració garanteix un mínim d'equipaments [21] i en teoria així s'ha fet a Espanya. La seva planificació es fa a partir dels estàndards urbanístics —estàndards que varien segons les necessitats socials i el model cultural. A Barcelona, el Pla del 1953 [22] va preveure uns equipaments que havien de realitzar-se en funció de la població, però va encarregar la seva consecució a uns municipis sense recursos, la qual cosa va comportar la seva total inexistència. I així s'arriben a acumular dèficits considerables en tota mena d'equipaments, dèficits que afecten sobretot les zones perifèriques de la ciutat i zones de recent expansió (ens estem referint solament als barris de població predominantment obrera).

Efectivament, els dèficits existeixen i així ho constata el Pla Especial

20. *Dos años de lucha contra la OSH, op. cit.*, p. 16: «Un barrio de la OSH está construido para la clase trabajadora como cualquier estantería de un almacén [...]. Nuestro barrio tiene problemas de origen porque su construcción fue mala y deficiente, con materiales de pésima calidad; son "barracas" edificadas por la OSH.»

21. A França s'ha passat de dedicar l'u per cent del pressupost de l'Estat a equipaments (l'any 1900) a dedicar-hi el 14 % el 1974.

22. Plans anteriors havien ja considerat les necessitats d'equipaments; tal era el cas del Pla Cerdà i del Pla Macià.

d'Equipaments de la Corporació Metropolitana de Barcelona.[23] Per no allargar-nos donarem solament unes dades que resulten prou significatives:

a) *Dèficit escolar.* Existeixen uns 17.407 nens de menys de 6 anys que no estan escolaritzats, la qual cosa suposa un dèficit del 29 %. A EGB el dèficit es xifra en un 12 %.[24] El BUP té un dèficit encara major: un 63 %. La Formació Professional es calcula que cobreix únicament al 40 % de la demanda.

b) *Dèficit cultural i associatiu.* La demanda es calcula que és, sempre d'acord amb els estàndards, d'uns 489.258 m^2 per a equipaments culturals i associatius. El nombre de metres quadrats de les installacions existents és de 35.730.

c) *Dèficit de dotacions assistencials*:
Guarderies: dèficit del 51 %.
Residències tercera edat: dèficit del 77 %.
Ensenyaments especials: dèficit del 88 %.

d) *Dèficit d'installacions esportives.* Es valora en un 60 %. Pensem que les dades anteriors expliquen per elles mateixes la situació en què es troba Barcelona. Una vegada més, però, cal recordar que aquests dèficits són diferents segons les zones. Així, dins el municipi de Barcelona, en qüestió escolar, la zona corresponent a Sant Gervasi, Sarrià, Dreta de l'Eixample... té places suficients —àdhuc té places sobreres—, mentre que la Verneda, Sant Andreu, la Trinitat Vella, etc., tenen dèficits considerables. Idèntiques desigualtats es donen a la resta de l'Àrea.

e) *Dèficit sanitari.* Quant a la sanitat, la major part dels llits hospitalaris estan situats a les zones d'estatus social més alt;[25] els consultoris de la Seguretat Social estan situats sense tenir en compte la seva accessibilitat i els ambulatoris privats estan allà on es localitza la «demanda solvent».

Entrem ara a considerar l'últim dels elements dels que hem dit que volíem fer referència.

23. Pla del 1976. Les dades es refereixen a *tota* l'Àrea Metropolitana.
24. R. Bonal en l'obra ja citada estableix per al municipi de Barcelona un dèficit del 5 % a EGB.
25. R. Bonal, *Sòl urbà...*, *op. cit.*, p. 103.

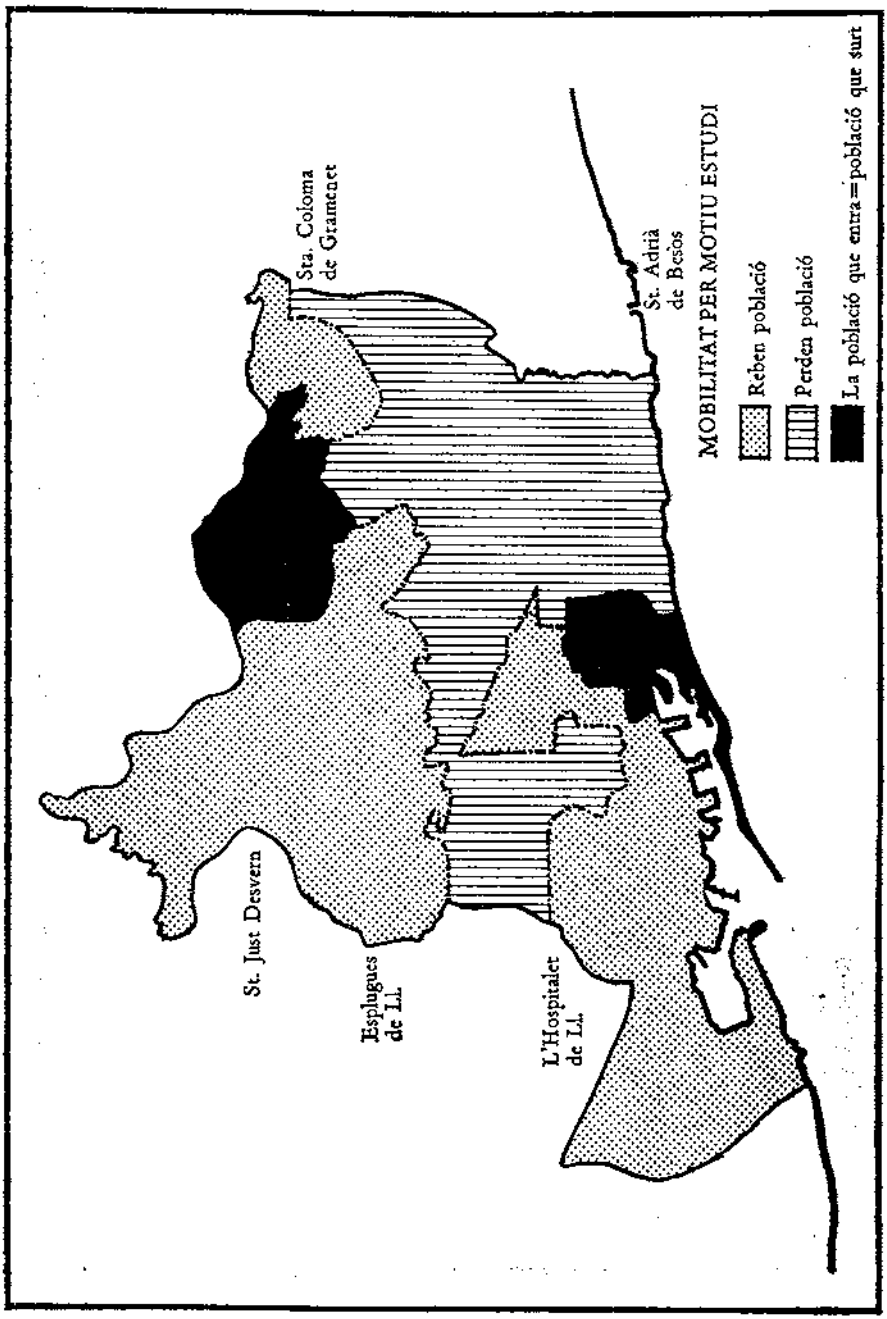
Sta. Coloma de Gramenet
St. Adrià de Besòs
MOBILITAT PER MOTIU ESTUDI
Reben població
Perden població
La població que entra=població que surt
St. Just Desvern
Esplugues de Ll.
L'Hospitalet de Ll.

D) *Accessibilitat i comunicabilitat*

La zonificació del territori que conforma l'Àrea Metropolitana de Barcelona ha portat a una progressiva separació entre el lloc de residència de la població i els llocs de treball, estudi, oci...; es planteja, doncs, la necessitat d'analitzar l'accessibilitat dels diferents barris perifèrics respecte al centre de la ciutat, lloc on se situen els serveis més importants, i respecte als llocs de treball.

Dels estudis realitzats sobre mobilitat[26] a la comarca de Barcelona se'n deriva que existeixen tota una sèrie de municipis menors que absorbeixen població (per motiu treball i per motiu estudi) de les àrees del seu entorn. Així s'arriba a la conclusió que, dels 26 municipis (exclosa Barcelona ciutat) que hi ha a la Comarca, solament en vuit d'ells es dóna que la quantitat de desplaçaments generats cap a Barcelona ciutat és més gran que la quantitat de desplaçaments des d'altres municipis al municipi en qüestió.[27] Dins Barcelona la localització molt més concentrada de les indústries i els serveis en unes determinades àrees fa que els desplaçaments tinguin com a punt de destí zones molt concretes: Zona Franca, zona del Port, centre i dreta de l'Eixample, zona Centre de la ciutat.

L'accessibilitat i les comunicacions dels diferents barris i zones són molt diverses. En l'estudi de R. Bonal[28] trobem una anàlisi dels barris

26. Dades bàsiques: Corporació Metropolitana de Barcelona, *Enquesta de mobilitat obligada municipal* (1975). Elaboració alumnes de la Fac. Econòmiques de Barcelona.

27. Els vuit municipis són: l'Hospitalet, Santa Coloma, Badalona, Sant Boi, Sant Cugat, Castelldefels, Viladecans i el Prat. És important el nombre de viatges que es generen des d'aquests municipis fins a Barcelona.

28. Raimon Bonal, *Sòl urbà..., op. cit.,* estableix les següents definicions i classificacions sobre l'accessibilitat dels diferents barris: «Entenem per accessibilitat la propietat que possibilita l'intercanvi d'una àrea amb una altra dintre la ciutat mitjançant una xarxa vial adequada a les necessitats presents i als increments de la densificació del tràfic calculats per al futur. Aquesta accessibilitat ve condicionada sobretot per un doble factor: la seva funcionalitat i la topografia ecològica. [...] Distingim en l'accessibilitat tres variables fonamentals. La primera és la xarxa viària més important; [...] La segona és la constituïda per la xarxa de carrers menys importants [...] i la tercera és la conformada per l'entramat de carrers que enllacen amb la xarxa viària primera o segona. [...] Si bé un bon enllaç amb la xarxa viària segona és senyal de bona accessibilitat, una bona connexió amb la xarxa primera no necessàriament permet parlar de bona accessibilitat» (pp. 15 i 16). En funció d'aquesta definició d'accessibilitat, Bonal estableix la següent classificació: *a*) Barris que tenen vial primària i connexió amb ella. *b*) Barris que tenen vial secundària i connexió amb ella. *c*) Barris sense cap connexió (pp. 17 i ss.).

Quant a la *comunicació,* l'autor estableix les següents possibilitats: *a*) Comunicació amb el centre a través de metro i en funció del nucli urbà. *b*) Comunicada amb el

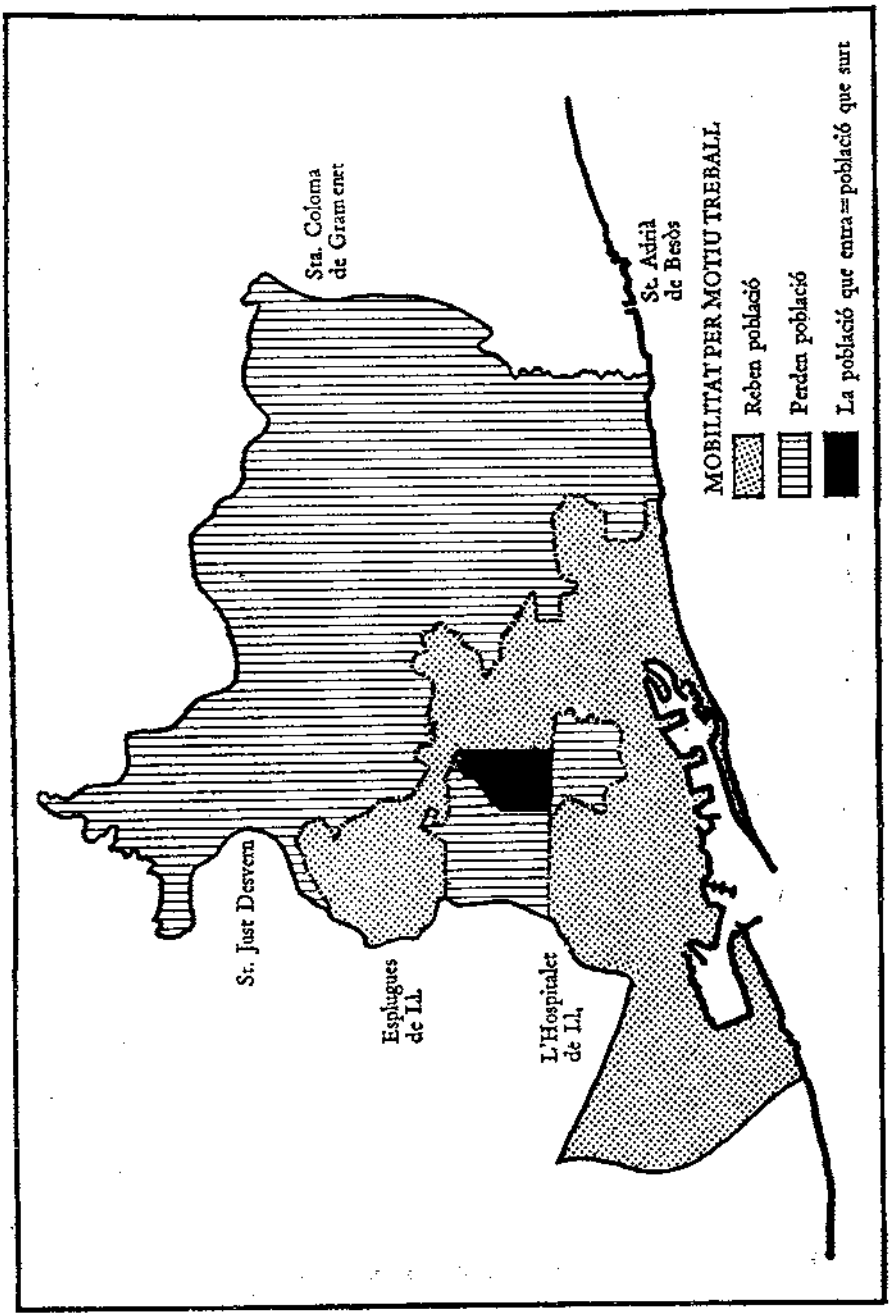
Sta. Coloma de Gramenet
St. Just Desvern
Esplugues de Ll.
L'Hospitalet de Ll.
St. Adrià de Besòs
MOBILITAT PER MOTIU TREBALL
Reben població
Perden població
La població que entra=població que surt

de Barcelona en aquest aspecte. Ens sembla interessant fer una síntesi de les conclusions a les quals arriba: els barris pitjor dotats tant pel que fa referència a l'accessibilitat com a les comunicacions a la resta de la ciutat són els barris de classe baixa (Can Baró, Sant Genís, els Penitents, Vallvidrera, Ibèria, la Teixonera, la Ciutat Meridiana, Can Figuerola, Parc de les Aigües, Santa Eulàlia i Can Porta); els barris de classe alta tenen tots bona comunicabilitat i accessibilitat. Hi ha, però, una llarga llista de barris de classe baixa que estan ben comunicats i que compten amb bona accessibilitat, per exemple la Barceloneta, Sant Andreu, la Sagrera i el Camp de l'Arpa.

Ara, després d'haver analitzat els quatre elements que dèiem que ens permetien valorar la política de l'habitatge (localització, qualitat dels habitatges, béns de tipus collectiu i accessibilitat), podem dir que les contradiccions que han acompanyat el desenvolupament urbà —de les quals parlàvem en la introducció— i la manca d'una política urbana que tingués en compte les necessitats socials de la població han afectat sobretot els barris perifèrics i que és en aquests barris on es plantegen els problemes més greus.

Ens afirmem, doncs, en la idea, en principi anotada com a hipòtesi, que en cap moment no s'ha plantejat una política urbana que tingués present la integració de tots els barris en el conjunt de l'estructura de Barcelona i la seva àrea d'influència i que això ha afectat sobretot el sector habitatge.

Anna Alabart
Jesús Vicens

Departament de Sociologia
Universitat de Barcelona (Pedralbes)
Barcelona

centre a través d'autobús i en funció del nucli urbà. *c*) Relativament comunicada a través d'autobús i no plenament en funció del nucli urbà. *d*) Mal comunicada, menys de dos autobusos, no amb el centre. *e*) Només comunicacions perifèriques a la zona (pp. 77 i ss.).